

Матеріали і дослідження
з археології Прикарпаття і Волині.
2015. Вип. 19. С. 170–180.

ЛИСТУВАННЯ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ СПІВТОВАРИСТВІ

Галина СТАНИЦІНА

ОСОБИСТЕ ЛИСТУВАННЯ НАУКОВЦІВ ЯК ДЖЕРЕЛО СВДЧЕННЯ ПРО СТАНОВИЩЕ
НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У 20-ті – НА ПОЧАТКУ 30-х РОКІВ ХХ ст.
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАУКОВОГО АРХІВУ ІНСТИТУТУ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ)

Серед значної кількості історичних дисциплін є і така, що досліджує приватне листування, – епістолографія. У ХХ ст. листування було одним із активних засобів спілкування людей з рідними, друзями та колегами.

У Науковому архіві Інституту археології НАН України окрім матеріалів, що стосуються археології та суміжних наук – етнографії, антропології, краєзнавства та музеєзнавства – зберігається й епістолярна спадщина науковців в їхніх особових фондах. Це приватне листування вчених, серед якого є листи як від колег, так і від рідних та друзів. Ці листи, хоч і не мають безпосереднього стосунку до археології, але варті того, щоб не тільки зберігатись, але й бути відомими широкому загалу людей. Ці документи відображають певний і досить непростий період історії нашої країни, є цінними документами з історії повсякденного життя її громадян. Про тогочасне життя, маловідоме сучасному поколінню, можуть розказати саме ці архівні документи.

Рис. 1. Петро Федорович Курінний до революції
Fig. 1. Petro Fedorovych Kurinnyi before revolution

У особовому фондi відомого археолога та директора Державного історико-культурного заповідника “Всеукраїнського музейного городка” на території Києво-Печерської лаври (ВМГ), Петра Петровича Курінного, зберігається значна за обсягом епістолярія – листи від колег та від рідних, насамперед, від батька, який ділився з сином домашніми турботами. У цих листах відобразилось життя населення українського села й міста 1920-х – початку 30-х рр. На прикладі однієї сім’ї, далеко не бідної, у дорадянський час, члени якої мали освіту, були працевлаштовані і наділені землею, можна дізнатись, як тяжко жилося людям у ті часи.

Батько Петра Петровича Курінного – Петро Федорович Курінний – був юристом за фахом, адвокатом у справах селян, а також вів активну громадську діяльність: був головою Народного товариства протипожежної боротьби, яке сам організував; попечителем Товариства народної тверезості та церковнопарафіяльної школи; організував збір коштів для розбудови флоту. У дорадянські роки його активна громадська діяльність не раз була відзначена дипломами та іншими нагородами. Будучи людиною активною і дієвою, згідно із Мандатом № 84 у 1927 р. він був обраний як “Делегат 4 Районового З’їзду Рад Робітничих, Селянський та Червоноармійських депутатів Гуманиць” [НА ІА НАНУ, ф. 10,

Рис. 2. Петро Курінний з батьком, дружиною та донькою
Fig. 2. Petro Kurinnyi with his father, wife and daughter

№ 82(195) за 15 квітня 1922 р., зберігається в особовому фонді Д. Щербаківського. В одній з газетних заміток читаємо: *“Имевшая место в некоторых городах попытка контрреволюционных элементов и части высшего духовенства настраивать темные слои населения противиться сдаче ценностей, путем распространения лживых слухов о том что якобы изъятые ценности пойдут не голодающим, а на уплату долгов, на помощь Красной Армии и др. – должна быть пресечена в корне, дабы предупредить то, что имело место в Шуе”* [НА ІА НАНУ, ф. 9, спр. 110, арк. 54]. Згідно з цією ж газетною вирізкою, окрім цінних речей для боротьби з голодом збирали також і продуктивні пайки: *“Одесса, 12 апреля. [...] Сбор голодных пайков проводится интенсивно. Тридцать процентов нетрудового населения отказываются вносить. Многие неэнергично взывающие пайки Домкомбеды арестованы...”* [НА ІА НАНУ, ф. 9, спр. 110, арк. 54].

До створення єдиної держави під назвою СРСР залишалось ще кілька місяців, але церковні, а часом і музейні предмети, зроблені з коштовних металів і каміння, вже вивозились до Москви, звідки українська Музейна комісія змогла повернути загалом трохи більше трьох тисяч експонатів, що склало біля 5 процентів від всіх вивезених з України церковних цінностей*.

Не минули лихоліття й Україну, про що свідчить лист П.П. Курінного до Д.М. Щербаківського від 21 серпня 1921 р. У листі йдеться, серед іншого, про тяжке становище населення України, яке потерпало від посухи, і не тільки не одержувало допомоги від держави, але й змушене було віддавати їй останнє:

*Про повернення церковних цінностей із Москви в серпні 1922 р. та травні 1923 р. [див.: Станиціна, 2006; 2008].

спр. К – 54/8, арк. 3]. У приватному володінні П.Ф. Курінного був на той час ще млинок та вирощений ним лісок, які він у 1931 р. змушений був віддати до колгоспу [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. 53].

Архівні матеріали відображають справи П.Ф. Курінного та його сім'ї з літа 1921 р. У Науковому архіві зберігається низка документів тих часів – листи і чернетки та копії різних заяв до органів влади, які, по суті, є також листами, тільки адресованими державним установам. В усіх використаних архівних матеріалах збережено орфографію того часу.

Огляд архівних документів варто розпочати з листа Петра Петровича Курінного до відомого вченого Данила Михайловича Щербаківського, який свого часу, працюючи викладачем в Уманській гімназії, навчав Петра Петровича, починаючи з третього класу. У цьому листі є свідчення про велику посуху, яка охопила значну територію України та Росії. Ця посуха стала приводом для вилучення навесні 1922 р. церковних цінностей по всій території України та Росії під гасом боротьби з голодом на Поволжі, хоча серед населення ходили вперті чутки про те, що зібрані кошти ідуть або зовсім не на боротьбу з голодом, або не тільки на боротьбу з голодом, про що писали навіть у газетах. Вирізка з однієї з газет того часу – *“Пролетарской правды”*

з листка Петра Петровича Курінного до відомого вченого Данила Михайловича Щербаківського, який свого часу, працюючи викладачем в Уманській гімназії, навчав Петра Петровича, починаючи з третього класу. У цьому листі є свідчення про велику посуху, яка охопила значну територію України та Росії. Ця посуха стала приводом для вилучення навесні 1922 р. церковних цінностей по всій території України та Росії під гасом боротьби з голодом на Поволжі, хоча серед населення ходили вперті чутки про те, що зібрані кошти ідуть або зовсім не на боротьбу з голодом, або не тільки на боротьбу з голодом, про що писали навіть у газетах. Вирізка з однієї з газет того часу – *“Пролетарской правды”*

До створення єдиної держави під назвою СРСР залишалось ще кілька місяців, але церковні, а часом і музейні предмети, зроблені з коштовних металів і каміння, вже вивозились до Москви, звідки українська Музейна комісія змогла повернути загалом трохи більше трьох тисяч експонатів, що склало біля 5 процентів від всіх вивезених з України церковних цінностей*.

Не минули лихоліття й Україну, про що свідчить лист П.П. Курінного до Д.М. Щербаківського від 21 серпня 1921 р. У листі йдеться, серед іншого, про тяжке становище населення України, яке потерпало від посухи, і не тільки не одержувало допомоги від держави, але й змушене було віддавати їй останнє:

*Про повернення церковних цінностей із Москви в серпні 1922 р. та травні 1923 р. [див.: Станиціна, 2006; 2008].

“21/VIII 1921 р.

Дорогий Данило Михайлович!

Щиро вітаю Вас з Умані. Живу так, аби дотягти до вечора, та вже часом почуваю на собі передумови недалекої “голодухи”. Городини, хліба – вигоріли, а решта йде на голодаючих Сходу. От же справді виходить мовляв по Євангельському – “сами себе й один одного Христу-Богу віддамо”. Уявляю як Ви всі живеєте! Певне якась містерія шкелетів не більше, але й не менше. Поздоровляю також дорогих співробітників Київського Міського Музею з прибуттям збірок з Москви. Чи ціле все? Чи все повернуто?¹ і т. п. < ... >” [НА ІА НАНУ, ф. 9, спр. 168/К – 468].

Але 1921 рік був неврожайним не тільки через погодні умови. Селяни, хоч і наділені землею, не маючи доброго насіння для посіву та сільськогосподарського реманенту, не могли одержати добрий урожай. Про це свідчить, зокрема, чернетка заяви до сільської Продподаткової комісії Івангородського передмістя м. Умань, написаної у 1922 р. майбутнім директором ВМГ, а поки, – селянина за своїм соціальним походженням ще з часів Російської імперії – Петром Петровичем Курінним. У цьому документі також є згадка про біду, що зазнала родина П.Ф. Курінного, – загибель чоловіка його молодшої дочки Пелагеї (по-домашньому – Полі, молодшої сестри Петра Курінного) – Володимира Скомаровського, чия сім'я мешкала разом зі своїм тестем. Поліна і Володимир недавно побрались і чекали на свою першу дитину, але їхнє щастя було недовгим – молодого чоловіка забрали до Червоної армії. П.П. Курінний детально описує всі проблеми та незгоди сім'ї: “< ... > В спільному користуванні сем'ї Петра Федоровича Курінного, яка складається з 5 сімейств (15 душ) знаходилося згідно даних сількомісії 6½ десятин (землі польової). Не дивлячись на всі наші зусилля засіяти і культурно обробити всю землю (не засіяно було лише ¼ десятини незручного до оброблення лужка) врожай получився настільки малий, що не тільки не можна думати про забезпечення хлібом сем'ї до нового врожаю та на посів, а навіть на внос продналогу його не вистачить. Причиною такого неуспішного польового господарства в цьому році було:

1) відсутність у нас власного інвентаря, насіння, які примусили значну частину землі здати за 2/3 спільнику Івану Антоновичу Тичинському і монахам.

2) Що з складу нашої великої сем'ї тільки 6 душ могли віддати свій труд на своєчасне збирання врожаю позаяк батько й мати занадто старі для праці, зять призваний в Червону армію був весь час в від'їзді, де і помер, діти: Димитрія – Борис, Рая; Юрка – Віра, Люба; моя – Татяна малі занадто, сестра [Пелагея – Поля – авт.] була на останніх місяцях вагітності. Та і з останніх 6 душ я, як службовець (учитель 1-ої трудової школи) та брат Дмитро (службовець уманської Райфілії), могли брати участь в роботах після служби і значної кількості засідань. Наслідком цього і той скудний врожай, який був на нашому полі – знято з запізненням і втратою.

3) Цей рік для нашої сем'ї був особливо тяжким. Безперервна праця наша ледве, ледве забезпечувала існування сем'ї, а тяжке горе – смерть зятя, та народження, що забрали багато грошей – страшенно зруйнували наше не міцне господарство.

Отже з огляду на все вищезазначене, а також на те, що наше господарство зруйноване сильно (обнесено паркан навколо садиби), що на черзі питання про найом коней для горанки землі, засіву її, прохасмо продналогову комісію увійти в тяжке положення нашої сем'ї і звільнити нас від вносу продналогу в цьому 1921 році.

З доручення всієї сем'ї Петро Курінний (син)

м. Умань 1922 р.” [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К – 54/11, арк. 8, 9].

Очевидно, звільнити сім'ю від внесення продподатку сільська влада відмовилась. У архіві зберігається копія ще однієї заяви П. Курінного, від 16 березня 1922 р., з відміткою посадової особи, яка записала: “Оригінал зазначеного змісту одержав. Березень 1922 року м. Умань”:

¹ Мова йде про повернення евакуйованих у 1915 р. до Москви колекції: археологічні збірки, фаянс і порцеляна, твори живопису, золотарства та інше Київського художньо-промислового і наукового музею, який 1921 р. мав уже назву Перший державний музей міста Києва.

“Селянина Петра Петровича Курінного, що живе на Івангородському передмісті м. Умані Заява. Не маючи ніяких відомостей про те, скільки належить до внесення продподатку з землі, записаної за П. Ф. Курінним, а також і про підвалини, з яких зроблено розрахунки продподатку прошу Комісію дати мені вимітку по зазначених питаннях. Я двічі звертався за такою справою, але її не одержав, меж тим це затримує справу розрахування з продподатком. Як людина занята службовими обов’язками державного значення навідуватися часто до комісії не можу, а П.Ф. Курінний (мій батько) по службових справах теж відсутній з [в? – авт.] Умані. (підпис П. Курінного), Березня 16, 1922 року. м. Умань” [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К – 54/11, арк. 4].

Наступні два документи з особового фонду П. Курінного свідчать, що в селян були проблеми ще й з отриманням виділеної їм землі. Наділи кожного року мінялися місцями, що не тільки завдавало клопотів у пошуках своїх ділянок, але й могло впливати на якість обробітку полів: навіщо удобрювати землю, коли наступного року вона дістанеться комусь іншому. Чернетка заяви до Повітової земельно-технічної комісії містить такий текст:

“< ... > В розпорядження нашої сем’ї на ім’я Петра Федоровича Курінного розпорядженням Сельської Земкомісії Івангородського Передмістя наділено 6 десятин землі польової. Однак не дивлячись на те, що нами велися розпроси сусідів і представників селькомісії і провадилися розшуки землі на полі – ніякої землі крім 1 $\frac{3}{4}$ в околицях Паланки нами не знайдено. Приступити до обробки зазначеної кількості, здійснити своє право, а також виконати державні податки при такому стані ми при всьому бажанні не можемо. Меж тим наш бувший участок польової землі мірою 6 десятин, лежить під толокою, міг би був [бути? – авт.] згідно Телеграф[ного] розпор[ядження] № 746 від 20.IX.1921 р. возстановленим в старих межах, і використаний для користі державної прод-політики. Тому прошу зробити розпорядження селькомісії: 1) Або через відповідального представника селькомісії показати негайно, сьогодні ж, наші участки, або 2) Непрепятствувати здійснити своє право, на нашу і державну користь,

згідно розпорядження 746, на старому місці. В противному разі земля залишиться не засіяною ні в кусках, ні на старому місці.

Громадянин П. Курінний.

23/V. 1922 р. 12 год. дня” [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К – 54/11, арк. 7].

Наступний документ адресований до Сільської комісії і написаний того ж самого дня, що і до Повітової земельно-технічної комісії. Копія цієї заяви має таку відмітку з підписом посадової особи: “Копія з оригінала поданого Селькомісії. Оригінал заявленія гр. Курінного на ім’я селькомісії прийняв 1922 года мая дня”. Підпис нерозбірливий, число дня місяця не проставлено. Текст заяви, написаної П.П. Курінним 23 травня 1922 р. наступний: “До Сельської Земельної Комісії Івангородського Передмістя м. Умані. Громадянина Петра Петровича Курінного Заява. Постановою земельної Комісії в володінню нашої сім’ї був даний участок польової землі в розмірі 6 десятин в чотирьох руках [мається на увазі чотири сімейства, виділені усередині великої родини П.Ф. Курінного – авт.] Один з цих участків нами в околицях села Паланки знайдений і своєчасно оброблений і засіяний. (В розмірі 1 $\frac{3}{4}$ десятини). Решта участків, не дивлячись на словесні заяви представників селькомісії, розшуки серед сусідів, не знайдені. Сроку посівної кампанії пройшов, в розшуках способу розумного використання землі (здача в аренду) були поставлені непереможні капризні, не обґрунтовані законною перепони. З огляду на все вище зазначене, з доручення всієї сім’ї і писаному уповноваженню отсутствующого батька, Петра Федоровича Курінного заявляю, що від решти землі в кількості 4 $\frac{1}{4}$ десятини польового наділу, ми на цей посівний сезон відказуємося, а тому і всі натурповинності повинні рахуватися лише з кількості фактичних в нашому розпорядженні 1 $\frac{3}{4}$ десятини польової землі. По уповноваженню П.Ф. Курінного Петро Петрович Курінний 23/5 1922 р. м. Умань” [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К – 54/11, арк. 6].

У середині 1924 р. П.П. Курінний був уже в Києві, запрошений на роботу до Лаврського музею культур та побуту. Про домашні справи його сповіщав у листах батько. Так у листі до сина від 20 травня 1925 р. він пише:

“<...> Ты, по обыкновению, всегда занят твоей службой, <...> но думаю, что тебе все таки интересно будет знать, что делается у нас дома.

Дела мои хозяйственные неважны. Как тебе известно, Тычинский от аренды полевой земли отказался и землю начал пахать другой кр[естьянин] Михаил Петр[ович] Чаплюсский. Но так интересно, что большая часть земли осталась невспаханной... Он говорит, что часть на толоку, а часть на гречиху... Еще около 1 дес. озимого хлеба, но очень плохой.

На хуторе: свободная земля вспахана и засеяна частично картофелем, а частично огородом. Не было дождей и все это еще не взошло... Лес крадут, а траву выпасают чужие. Дом стоит пустой, запертый... Не знаю, что с ним делать. Думаю продать... Но мне предлагают за него только 100 рублей... Это совершенно дешево... Не хочется сбывать за бесценок... А между тем, и небезопасно и нужда моя заставляет.

С 21 апреля от Светлых Праздников я уже не служу в Т[оварист]ве. Сижу дома без ничего... Жду, что придет кто-нибудь написать какое небудь заявление... К сожалению, теперь везде так люди голодают, что это влияет на мой “приход”. Совсем плохо...

Советовался я с Александром Ивановичем Финицким о своем положении... Он того мнения, что я мог бы держать экзамен на “Защитника Коллегии” при суде. Но в среде адвокатов проглядывает мнение, что я не могу теперь быть допущен в правозащитники, т. е. в “защитники” по моим летам. Во всяком случае, это будет разъяснено только в Октябре, когда Уманский Округ будет организован в самостоятельный центр Судебной Коллегии “защитников” (без Киева). Однако я решаюсь подготовиться к экзамену” [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. 53, арк. 3, 4].

Лист з поміткою “*Экстренное, неотложное*” був написаний батьком 4 січня 1928 р., це крик про допомогу:

“4 января 1928 г. Ивангор[одское] Предм[естье] г. Умани.

Дорогие Петя и Зиночка! Крайние обстоятельства заставляют писать это письмо.

В сложении налогов отказано. Завтра опишут мое имущество (об этом мне сейчас объявлено). Нужно внести в казну еще 37 рублей и пени 3 рубля. Прошу перевести на мое имя для уплаты эти деньги хотя заимообразно и выручить меня из затруднительного и невозможного положения. Другого способа нет.

Согласно постановлению Финотдела можете требовать возврата (в Киеве) уплаченных налогов, – а здесь обязательно платить. Срок всего три часа. Такое распоряжение власти, так как срок платежа прошел. Я хотел вам телеграфировать об этом, но у меня нет денег на телеграмму.

Если находите, что я должен уплатить сам все налоги, то я готов неспорить против этого (но теперь спорить некогда) посчитаемся после. А налог надо платить сейчас.

Если не поспешите высылкой денег, то составят протокол и привлекут меня к ответственности, как злостного неплательщика. Словом, кроме продажи имущества, грозят мне и большие неприятности.

Между тем, как нам легко с вами посчитаться, ибо, когда я заработаю, то готов вам эти деньги возвратить, несмотря на то, что налог этот увеличен не по моей вине.

О дальнейшем положении нашего хозяйства я буду писать после, и надо будет окончательно решить вопрос о снятии с меня обязанности домохозяина двора – и всех хлопот. Берите с Полей мамашу к себе на содержание и все имущество, а мне предоставьте свободно дожить последние дни из моих ежедневных скудных заработков. Ну, словом, надо посоветоваться.

<...> Всех налогов 59 р. 52 к. <...>. Мною (вместе с арендаторами) уплачено 22 рубля, а осталось – платить 37 р. 52 коп., но еще начисляют и пеню” [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К – 53/5, арк. 5, 6].

Наступного листа було написано синові майже через півтора місяці, 27 лютого 1928 р., у ньому мова знову йде про податки:

“27/II-1928 г. Ивангородское Предм. г. Умани.

Дорогой Петя. Посылаю тебе справку (посвідчення) Уманьского РВК за № 919 о внесенном тобою Гос[ударственном] налоге. Она выдана для представления в Киев[ский] Окр[ужной] Финотдел для возврата тебе из казны вдвойне уплаченного налога (с 1 Мая 1926 г. по 1 Мая 1927 г.), как оподаткованного в Уманьском Округе.

Что касается другого налога, называемого «самообложение», который с нас взыскивают насильно и срочно (вместо добровольности), то расчет такой: 26 р., 78 коп.

Эта сумма взыскивается с каждого члена двора от размера жалованья и вычисляется так:

Петро Ф. Куринный 600 р. 15 % = 90 рублей

сын Петро Куринный 1000 р. 10 % = 100 р.

дочка П. Солтановская [та ж сестра П. П. Куринного – Пелагея – Поля; Солтановська – її прізвище за другим чоловіком – авт.] 400 р. 15 % = 60 р.

Итого – 250 р.

Причитается в составе общей сумме платежа “самообложения”:

Петро Петрович – 3.7 – 8 р. 29 к.

Дочь Солтановская – 2.7 – 6 р. 05 к.

Петро Ф. Куринный – 2.7 – 12 р. 54 к.” [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К – 53/5, арк. 7].

Минуло літо, і знову постала проблема зі сплатою податку, знову виникла загроза втратити все майно. Лист батька з поміткою *“Дуже терміново”*, написаний того ж таки 1928 р., тільки вже восени – 25 вересня. У цьому листі батько пише синові Петрові, що його дочка Поля давно відмовилась платити податок. Схоже на те, що був непоодиноким на той час випадок, коли доведені до відчаю люди відмовлялись платити непосильні податки:

“25/IX-1928 р. Ивангородське Передм[істя]

Дорогий Петю! Тобі відомо, що річенець платні податків призначено з 1 Жовтня. На великий жаль, в мене (так склались обставини) зараз немає нічого грошей.

Твій податок нараховано з 1200 карб. Будь ласка присилай мені гроши для оплати податку з першою поштою, бо сказали що вже нараховують пеню з 1 жовтня.

На цей раз треба п'ятдесят карб. (бо податок ОВК збільшено). Якщо з тебе буде належати щось менше, то злишню суму рахуйте за моїм боргом. Я щомісячно буду тобі виплачувати якось по трошки, щоб розрахуватись. Тепер у мене дуже скрутне становище і як не заплатимо, то опишуть і продадуть моє майно. <...>

От-що! Поля ще з минулого року відмовилась платити Господаток і я вже не можу її нічого казати. Може ти їй напишеш і з'ясуєш, що платити податок треба, а то прийдеться платити і за неї. <...>” [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К – 53/5, арк. 8].

За 1929 р. є лист Петрові Петровичу від чоловіка (вже другого) його молодшої сестри Полі, написаний на прохання П.Ф. Куринного. Головна турбота сім'ї все та ж – податки:

“Шановні Петро Петрович і Зінаїда Олександрівна! Петро Федорович хворий і писати не може, але ж просив відіслати Вам постанову Уманської Райподаткомісії від 31-го жовтня 1929 р. ч. 40. Из цієї постанови видно, що Петра Петровича дооподатковано в 106 крб. 23 коп.

Може Петро Петрович схоче оскаржити цю постанову до Округової Оподаткової Комісії. Треба прийняти до уваги, що за цей рік нас оподатковано господатком 94 крб. 31 к. Само оподаткування 47 крб. 16 к. Страховки – 7 крб. 36 к.

Хлібозаготовлення – виплачено 36 пуд. хліба, а ще потребують 34 пуд. за які подана скарга.

Из окладного листа виключено 4 дес. землі, що була в оренді, так що оподатковано тільки 2,67 дес. землі, себ-то лісок і садиба, так що за орендовану землю заплатив орендатор і землю сдано в Земфонд.

Наложений господаток 106 крб. 23 к. потрібно внести зараз, бо буде велика пеня.

Що торкається зазначеного іншого податку, який складається з 148 крб. 83 к., то в рахунок Ваш виплачено Вами 45 крб. і 20 крб. що Ви позичили Петру Федоровичу. Значить Петр Федорович рахує, що Вами виплачено 65 крб., так що Петро Федорович і Поліна Петрівна примушені платити 83 крб. 83 коп.

Як би у Вас був вільний час, то перевірте цей рахунок і буде Вам відомо, скільки з Вас належить до виплати.

Тільки майте на увазі, що 4 дес. землі в цей податок не входять; Петро Федорович окремо заплатив орендаторові...

...Постанову Райподаткової Комісії надсилаємо Вам терміново.

З пошаною до вас Борис Саввич Солтановський.

18/XII 1929 р.

м. Умань” [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К – 53/13, арк. 1, 2].

Наступного листа від 15 лютого 1930 р. з новинами з Умані пише вже сам П.Ф. Курінний. З листа стає відомо, що старша сестра Петра Петровича – Марія втратила все майно, тому що її чоловік, який був священиком, не зміг заплатити податки. Вона мала або повернутись до батьків, або переїхати до заміжньої дочки. Ймовірно, враховуючи, що і у місцевого священика описали все майно, це була чергова хвиля боротьби з релігією. П.Ф. Курінний сповіщає сина та його сім'ю про останні події вдома та у селі:

“<...> Пишу вам о наших новостях: о. Владимир [місцевий священик – авт.] отказался от прихода после того, как его описали имущество и обязали подпиской о невыезде из Предм[естья]. Позавчера же было заседание Сельрады и организаций, коим постановлено: “выселити його з Предмістя в 24 часа”. Вследствие сего он выселился и уже квартиру освободил. Куда переселился – неизвестно. Несказал адреса своей новой квартиры, чтобы к нему неходили селяне... Нехочет иметь ни с кем никакого общения...

Квартиру у нас (ту самую) занял Зав. школой Тарас Миронович Яцук на тех же условиях... Семья Яцука состоит из 2 душ (его и жены).

Продолжаю – 17 февраля 1930 г. Постановлением Сельрады (при участии всех организаций) постановлено: Троицкую церковь закрыть и дзвоны снять.

В воскресенье было в церкви собрание общины (церковной) для выбора нового Правления. Но в виду того, что на выбор нового священника не было разрешения, а сейчас в церкви служат Украинцы (автокефалисты), общее собрание постановило: нового правления не избирать, а присоединиться до Украинцев, которым передать и все имущество церкви.

Относительно нашего двора мы с Полей и Евгением Саввичем совещались и пришли к такому заключению: Вместо того чтобы разрушать три комнаты – разделить дом и двор на три части, т. е. сделать три, или даже 4 двора (см. прилагаемый при сем проект раздела). Тогда эти (подлежащие уничтожению) комнаты придутся на мою долю и на маму и Марусю; а лесок вырубить, и землю под лесом вместо того, что бы сдавать в Общество, наделить Тоне [Тоня – Антін Тригубов, син старшої сестри П.П. Курінного Марії – авт.], который вступает в “Соз”...²

Этот проект я посылаю Вам на рассмотрение. Если вы с таким согласитесь, то можно будет переписать и представить в Сельраду на утверждение; Если же несогласны, то сделайте в нем изменения, какие будут нами приняты. Скажите, какую считать на вашу долю часть усадьбы – № 1-й, или 2-й, или 3-й? Или быть может вы найдете, что делить усадьбу следует не в поперек, а в длину... Тогда вы сделайте от руки новый план, с которым мы согласимся.

Клуню придется снять, если она мешает. Сейчас ТВД поместило в ней машину “двигуна”... временно, конечно, потому, что с весны они будут строить себе сарай. Отказать я не мог...

² Соз – розмовна назва Товариства спільного обробітку землі; такі Товариства радянська влада ширила на селі як попередників колгоспів.

От Маруси получено письмо, копию коего при сем прилагаю. Она пишет, что дожились до того, что дальше жить им нет возможности... Сам о. Василий [чоловік Марії – авт.] пишет в открытке, что останется один. Теперь он остался совсем бездолжности. У них описали все имущество за налог. Маруся берет развод и думает приехать к Кате, или к нам. Спрашивает: где брать развод? Там ли, на Криворізчині? или здесь? Просит помощи... Между тем, я как раз в чрезвычайно затруднительном положении. На уплату налога 55 рублей я занял у Виктора Петровича Агапова 35 рублей, которые и уплатил в Сельраду, а 20 р. еще не достал и остался в недоимке... Теперь нужно Агапову высылать ежемесячно по 10 р. Совсем обдирают. Нечем и кормиться... и белья купить – незачто, и лекарства (спермина)...

Из моего жалованья ежемесячно столько отчислений, что в этом месяце я получил только 10 р. 75 коп.

Мое здоровье в таком-же состоянии. Пока пью Спермин... И каждый раз вспоминаю про Зиночку и ее внимание ко мне... Сердечно благодарю вас обоих всегда бесконечно за ваши заботы обо мне...

Танечку и вас обоих от души целую...

Будьте здоровы и счастливы и забывайте любящего вас всей душой [Підпис П.Ф. Курінного]" [НА ІА НАНАУ, ф. 10, спр. К – 53/5, арк. 9, 11].

Надісланий проект розділу двору сім'ї Курінних зберігся в особовому фонді Петра Петровича, у ньому відобразився склад сім'ї Курінних та їх вік, можна бачити, що в віці 77 років Петро Федорович ще змушений був працювати, щоб платити податки, які часом перевищували всю його зарплатню, з якої ще брали великі відрахування.

“Акт Поділу двору.

1930 року Лютого дня Ми низче підписані: громадяни Петро Федорович Курінний та члени його двору склали цю умову в слідуєчому:

1. Ми маємо двір, який складається: з будинку, сарая, клуні, 0,67 дес. садиби, льоху та 2х дес. сінокошу (чагарник), і згодились поділити це майно і двір низчепоказаним засобом.

2. Двір складається із 11 душ, слідуєчих:

Петро Федорович Курінний – 77 років віку

Дружина його Пелагея Ілійовна – 70 р.

Петро Петрович Курінний син їх – 36 р.

Зінаїда Олександрівна дружина його – 30 р.

Татьяна Петровна – дочка їх – 12 р.

Пелагея Петровна Солтановська (дочка П. Ф.) – 31 р.

Евгеній Саввич Солтановський – зять їх [П. Ф. та П. І.] – 43 роки

Олег Владімірович Скомаровській – 8 р. [та]

Миколай Євгенєвич Солтановський діти їх – 2,5 р.

Марія Петровна (дочка П. Ф.) – 45 р.

Антін Васильович Тригубов (син дочки) – 19 р.

3. Поділяємо добровільно майно так:

Будинок, сарай та клуню на три рівні частини, а саме: із будинку: Петрові Федоричові, Палагеї Ілійовні з дочкою Марією – три кімнати, з двома малими коморками, та площаддю двох коридорів з виходом у двір, що межують на південь з боку саду.

Петрові Петровичові з Зінаїдою Олександровною і Татьяною Петровною – три кімнати і четверту темну без вікон кімнату що має вигляд кладовки, клуню, та в сінях кладовку з виходом на подвір'я.

Пелагеї Петровні Солтановській з Євгенієм Саввичом та дітьми їх: Олегом і Миколоєм: дві великих кімнати, та кухня з крилечком з виходом з боку церкви і частину площаді коридору з одною коморкою. Садибу поділяємо на три рівні частини згідно прикладеного плану. Кругом будинку проход на 1,5 сажени свободний для всіх членів двору й проход на вчастки садиби зі збоку [з боку? – авт.] вулиці. Дворове місце (подвір'я) загальне. Льох теж загального користування.

4. В виду того, що сінокосної землі мало, всього дві десятини і таку ділити неможна, ми залишасмо ці 2 дес. за одним Антоном Тригубовим з тим, що весь ліс на цій ділянці вирубати й поділити дерево на чортирі частини між членами двору на отоплювання будинку.

Реманенту у нас нема. Є один млинок для чистки зерна, який надасться Антонові Тригубові.

5. В такому порядку і записати окремі двори: 1. За Петром Федоровичем Курінним – садиби 522 кв. саж.; 2. За Петром Петровичем Курінним – садиби 523 кв. саж.; 3. За Пелагеей Петровной Солтановською – садиби 522 кв. саж. На цій садибі будівлі згідно п. 3 цієї умови, і 4, за Антоном Вас. Тригубом – 2 дес. сінокосної землі

В чому і підписались [Чернетка підписів немає] [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К – 53/5, арк. 10].

Не отримавши відповіді від завжди зайнятого справами сина, Петро Федорович пише йому ще одного листа від 29 березня 1930 р.:

“Ивангород, предместье г. Умани.

Дорогие Петя и Зиночка! Беда моя в том, что не имею ответа на мои письма. Я думаю, что раз вы не отвечаете, то, значит, не согласны на наш проект раздела двора. А потому так и оставили все дела без всякого хождения. У нас вводится “Соз”, а потому лес запретили рубить, и я не знаю что делать. Для Тони в “Созе” я записал ½ дес. земли свободной около леса, а остальная подлесная земля с лесом 1½ дес. остается, так как сказали, что такой в “Соз” неприимут. Это одно недоразумение, а другое, что на меня наложили мобилизационных коштів 55 р. и я таких не могу выплатить. А третье, что прислали добавочное обложение на тебя, Петя, налогом 38 рублей 67 коп. Я очень удивлен, – откуда взяли такое новое обложение? И сейчас пошел в РВК наводит справки. Оказалось, что первое обложение 106 руб. было за 1926 и 1927/1928 г., а это – 38 р. 67 коп. за 1928/1929 г. (с 1 Мая 1928 по 1 – е Мая 1929 г.). Это так начислил на тебя Киевский Податной Инспектор. Значит, не здесь накладывают, а в Киеве. Посылаю присланную копию постановления Комиссии и думаю, что жаловаться бесполезно. Придется заплатить.

А четвертое, у нас составляют новый посемейный список в Сельраде. Я в затруднении: писать ли такой список как мы с Евгением Саввичем составили (изложенный в посланном вам проекте) 11 душ, или иначе. В ожидании вашего ответа я ничего не делаю, а Сельрада пишет по своему.

<...> У нас в коллективе (Защитников) дела плохи, «недовыручка гонорара» и вот уже два месяца сократили наше жалованье почти до половины. А все «удержания» производят... Так, что мои финансы истощились и я уже прекратил лечение за неимением средств <...> [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К – 53/5, арк. 12].

Наступний лист написаний вже наприкінці 1930 року, напередодні Нового 1931 року. У ньому відобразилось злиденне становище колись заможної, енергійної людини, яку свого часу всі поважали. На час написання цього листа Петрові Федоровичу Курінному було вже 77 років. Ось що він пише:

“23 Декабря 1930 г. Ивангородск. Предм. г. Умани.

Дорогие Петя и Зиночка!

Очень нехотелось беспокоить вас моим письмом... Но обстоятельства так важны, что хотелось с вами посоветоваться. Дело в том, что моей трудова жизни, кажется, приходит конец... Ходить мне на службу уже тяжело... Пока дойду до суда, то приходится несколько раз останавливаться – отдыхать на дороге... Кроме того, я почти глухой и с большим затруднением разговариваю... Речь моя почти неслышна... Советывался с товарищами... Они тоже того мнения, что надо “кончат”... Но вопрос: как кончат? и что мне делать дальше?

Я думаю взять отпуск на один месяц (на Січень)... а с 1 Февраля подать в отставку... Хотелось бы хлопотать хоть о маленькой пенсии... Правда, безнадежно, ибо у нас в Коллегии средств нет... Но попробовать можно...

Это одно... А другое: как и где мне устроиться? Пока холодно – думаю сидеть дома у себя на кровати... Кстати, пока услуживает мне Маруся, [Маруся – Марія, старша дочка П.Ф. Курінного – авт.] но она, Маруся, скоро уезжает в Христиновку и там будет некоторое время... Может быть и долго, а Тоня [Антін, син Марії Петрівни – авт.] постоянно занимается в Созе (с 8 до 6-ти часов); даже и вечером, до 1го часу ночи... Значитъ, я останусь сам и без всякой помощи... Вот это меня очень беспокоит... Поля говорит, что в куске хлеба мне не откажет... Но она с утра до ночи занята службой, и, значит, ея положение тоже тяжёлое... Так, что у нас, вообще, обстановка для меня тяжёлая... и не могу придумать – что с собой делать, когда у меня небудет и средств к жизни...

Есть над чем подумать... Но я сам решать эти вопросы не в силах... Просто таки ослабел и голова моя недумает... Если бы вы все уговорились меж собой: как додержатъ меня одного человека?... Я, конечно, думаю вести такую спокойную жизнь, чтобы никому не быть в тягость...

Вот я и прошу вас, подумать, посоветовать и решить. Если не можете мне ответить, то найдите способ – оповестить меня о вашем решении...

Теперь о хозяйстве. Дома и клуни никто не покупает... Никто теперь хозяйства не устраивает и никто постройками не занимается... Труд продажы принял на себя Евгений Саввич но и досего времени – ему не удастся...

Налог 94 р. я платил своевременно (в то число дала Поля 20 руб.). Значит я из моих средств уплатил (за себя и за тебя) 74 р. Тебе Петя известно, что налог слагается: из твоего жалованья 3080 р. и из моего 1096 р. Вот, значит в такой пропорции мы и повинны с тобой розсчитаться... А может быть и не розсчитываться... Я к тебе не в претензии.

Другой налог “самообложение” – 78 р. вследствие поданных мною и тобою заявлений и при помощи ходатайства Тони – Сельрада сняла...

Вот, пока наши дела... Хату обмазали и я дал на ремонт сарая из денег получаемых за квартиру. Часть денег даю старухе, а часть квартирантка отсчитывает за молоко, без которого я обойтись не могу... Но ремонт сарая Тоня еще не сделал.

Мое горе еще в том, что у меня нет белья и нигде не могу достать... В кооперации не дают... Если бы вы достали и выслали, я бы вам расходы возвратил... и то прошу скоро.

Остался я и без сапог... Хотя бы кусок старой ... кожи для починки.

Будьте здоровы и благополучны. Целую вас обоих и дорогую Танечку от всей души. Любящий вас всех Петр” [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К – 53/5, арк. 13].

Останнім за часом документом, написаним Петром Федоровичем Курінним, який зберігається в особовому фондї його сина разом з іншими матеріалами, є чернетка його заяви до Правління Уманського колгоспу “Незаможник” від 14 серпня 1931 року:

“<...> Я бажаю вступити в члени Колгоспу “Незаможник”. А тому прошу Правління прийняти мене в члени Колгоспу в номер мого внука Антона Васильовича Тригубова, який є член мого двору. За старостю мого віку я буду жити коло нього.

Прошу прийняти до уваги те, що я вже віддав до Колгоспу мії, викоханій мною лісок в 2 дес[ятини] вартістю більше тисячі карб., ще маю млинок, який мною віддано теж для віддачі до Колгоспу, а зараз я вже й не служу, а тільки с 1-го Серпня біжучого 1931 року буду одержувати невеличку пенсію, як член Колегії Оборонців при суді.

В суч[асний] момент я.

14/VIII-1931 р.” [НА ІА НАНУ, ф. 10, спр. К – 54/11, арк. 5].

Приватне листування з особових фондів вчених-археологів, що зберігається в Науковому архіві Інституту археології НАН України, є важливим джерелом для вивчення життя та становища населення України у радянський час, а також в інші періоди історії.

ЛІТЕРАТУРА

НА ІА НАНУ

Ф. 9 (особовий фонд Данила Михайловича Щербаківського). – Спр. 110.

Ф. 9. – Спр. 168/К-468.

Ф. 10 (особовий фонд Петра Петровича Курінного). – Спр. 53.

Ф. 10. – Спр. 54.

Станіцина Г.О.

2006 Архівні документи щодо зусиль Всеукраїнської академії наук (ВУАН) з рятування музейних цінностей, що вилучались для допомоги голодуючим в 1922 р. // Археологія. – № 2. – С. 63–76.

2008 Архівні документи про повернення церковних цінностей музейного значення у 1923 р. // Археологія. – № 1. – С. 60–70.

Galyna STANYTSINA

SCIENTISTS' PRIVATE CORRESPONDENCE AS EVIDENCE SOURCE
OF THE STATE OF POPULATION IN UKRAINE IN 1920TH – BEGINNING OF 1930TH
(BASED ON THE DOCUMENTS OF THE SCIENTIFIC ARCHIVE OF INSTITUTE OF
ARCHAEOLOGY OF NAS OF UKRAINE)

A substantial part of Petro Kurinnyi's personal documental stocks, kept in the Scientific Archive of Institute of Archaeology of NAS of Ukraine, is his epistolary heritage. The private letters from this heritage may serve as a source of information about the state of rural population in Ukraine in the 20th–30th years of XX century.